

Földre léptetett szobor

Sárközy Péter Kisfaludy Sándor-képéről

A magyar irodalomban, sőt a magyar művészetben is vannak olyan – s igencsak tisztos emlékezetre méltó – alkotók, akiknek örökségét jóval inkább az emléktábláik, a róluk készült szobrok őrzik, mintsem a kézzelfogható műteremtő tevékenységük az utókor szélesebb körű tudatában. Több más alkotó munkássága mellett az „utolsó magyar petrarkista” életműve is ilyen, örökségét a köztudatban és különösen itt, a Dunántúlon, főképp a nevéhez kapcsolódó intézmények s az emlékhelyei őrzik. Mert aligha vitatható, hogy ha ma a magyar líra jelentős formálóinak nevét kérdezzük, még az irodalomban akár járatosabb emberek sem fogják Kisfaludy Sándor nevét az elsők között említeni. Sőt – talán a Balaton környékén élőkön kívül – még az ismertebb költők névsorában sem igen szerepel, ha pedig akár egyetlen Kisfaludy-idézet után tudakolóznánk, még néhány sorának a fejből mondott ismerete is meglepetés volna.

Pedig a maga korában szinte minden műveltebb ember olvasta munkáit. Fontos részleteket ismerhetett életútjából, s a külföld általa is kezdhette komolyabban jegyezni, mint irodalmat alkotó nemzetet, a magyarságot. Amikor Sárközy Péter jó másfél évvel ezelőtt elküldte a kiadóba *Az utolsó magyar petrarkista. Kisfaludy Sándor* című kötetének kéziratát, már magam is jóval kevesebbet tudtam a Balaton költőjéről, mint egyetemista koromban. Bessenyei, Csokonai, Berzsenyi, majd Kölcsey óriási árnyékai borultak fölé. Művéből, tevékenységéből néhány életrajzi mozzanat, a Himfy-strófa töredékei, Szegedy Róza neve, katonai pályájának részletei maradtak meg csak, ezért az újrafelfedezés izgalomával bújtam bele az olasz irodalmi akadémia (Accademia dell' Arcadia) magyar tagjának, az olasz nyelvű hungarológiai folyóiratot (*Rivista di Studi Ungheresi*) alapító itáliai (római) tanszékvezető professzornak a kéziratába. S a munka olvasása során az lett bennem egyre világosabb, hogy amire vállalkozott, az – a kötet tömörségében és tudományos értékeiben is – az életműnek a (nagyobb közönség részére is szánt) nagyszabású rehabilitációja. Noha a szerző ezt a munkája minden lapjáról felsugárzó akarátát egyetlen – ugyan kiemelkedően fontos –,

JÁNOSI ZOLTÁN (1954) irodalomtörténész, egyetemi tanár. A *Magyar Napló* főszerkesztője.

de mégis jóval szerényebb cél mögé rejtette. Nyíltan csak annyit közölt az olvasóval, hogy az olasz irodalom hatását, kitüntetetten Petraracának – a Kisfaludyszövegekben jól kimutatható – inspirációit akarja elődjénél gondosabban megvilágítani. Mégpedig abból a nagyobb irodalomtörténeti ívekre is mutató célból, hogy lezárja és nyilvánvalóvá tegye a magyar líra petrarkista hagyományának Balassitól induló (főképp Rimay János, Zrínyi Miklós, Révai Miklós, Faludi Ferenc és Csokonai művein át kiteljesedő) utolsó fejezetét. Miközben azután a szerző ezt a szűkebb módon kijelölt penzumát is messzemenően kitágítva, magas szinten teljesítette be, Kisfaludy Sándor köré az alkotó életútjának, kapcsolatainak gazdag dokumentációit, sőt az őt követő magyar líra fejlődéstörténetére rávalló újító ösztönzéseinek teljesebb rendszerét is odarajzolta. A költőnek azt a kulcspontszerepét is újszerűen mutatva meg, amely Bessenyeinek és körének, illetve a mintául szolgáló közvetlenebb elődöknek vagy kortársaknak a líramodelljeitől való, Kisfaludytól kifejlesztett eltávolodásában, majd elszakadásában a formai elemekben és a témákban is Csokonaira s majd még sokakra, így Adyra, Weöres Sándorra is rámutató alapirányokat nyitott meg a magyar líratörténetben.

A költő jelentősége tehát igazán Sárközy Péter könyvének elolvasása után tudatosodott bennem, s kényszerített líratörténeti ítéleteim újraserkesztésére. A könyv áttanulmányozásával az impresszionizmusnak az a régi tézise élesedett fel bennem, amely szerint az árnyékban felejtett vagy szándékosan oda vetett tárgyaknak, emberi arcoknak is van fénye és színe, sőt ezek kontrasztjában mutatkozhat meg igazán a látványközpontokba helyezett minőségek természetete, eredete és az eredetforrások jelentősége is. Ez a borítóján a Himfy 1801-es kiadásának illusztrációját viselő könyv felrázóan erre tanított: az úttörő ember nagyszerűségének becslésére, utóélete drámájának felismerésére. Arra a nem mindennapi művészszererepre, amely Kisfaludyban szinte prototípusát adja az „új vizeken járók” elszánt küldetésének és az időtől később sarokba vetettségének is – miközben az elsőként meglátott és élesen körberajzolt perspektíváik mások kezén teljesednek tovább.

A kellően nem értékelt, viszont a kortársakban vagy az utódokban termékeny talajra hulló, tovább épített értékek tekintetében Sárközy Péter tudatosító könyve erős analógiasort is elindít az munkáját megismerőkben Kisfaludy példájával. Az olvasó eszébe juttathatja például Czöbel Minkát, aki lépésekkel járt – szabolcsi, anarcsi otthonában is – a magukat még csak meghatározni kezdő nyugatosok előtt. S – a nőköltőknél maradva – felidézti *A Holnap* költőjét: Miklós Jutkát is, akinek szimbolista látásmódja és versvilágának motívumai (Karádi Zsolt újabb kutatásai szerint is) egyre bizonyíthatóbban szólították meg az induló Ady képzeletét, de míg a költőnő sorsa a fotóművészetben teljesedett tovább, a *Vízió a lápon* poétája egy egész kor meghatározó szellemi eredményébe építette bele társának ösztönző felfedezéseit. S ott van e sorban a Németh László „bartóki” modellt szülő gondolatait evokáló Gulyás Pál is az *Út a Kalevalához* című tanulmányával, akinek perspektíva-mutatását igazán

nagyobb kortársa tudta egyetemesebb elméleti programba foglalni. De említhető volna az első kötetével, az *Ibolyalevél*l József Attila egyes stílusjegyeit inspiráló Erdélyi József is, s bizonyára számos szerző még, akik felfedezéseikkel, ötleteikkel, műveikkel a magyar irodalom alkotóinak és munkáinak szerves egymásba kapcsolódását, egymásra hatását tanúsítják, és egy közös eredetű nyelvi-kulturális értékteremtés különálló egyéniségeikben sem feledhető szereplőit állítják elének.

Kisfaludynak az irodalmi köztudatban történt nagymértékű háttérbe sodródáshoz ugyanakkor a dunántúli pályatársa által is kezdetben kivételesen nagyra becsült Kazinczy is alaposan hozzájárult. Még az utókornak is – előrelátóan és szinte a kötőrő kalapács erejével – fejébe verve a *Himfy* fogyatékoságait.¹ Még a költő életében hozzájárulva ahhoz, hogy a mindenkori tanuló fiatalság, noha ugyan egyetlen önálló Kisfaludy-sort sem tud elmondani, de Kazinczynak a költőt kioktató epigrammájára hajszálpontosan emlékszik. Hiszen ez a bökvers évtizedeken át benne volt, s talán ma is benne áll a középis-kolai tankönyvekben, az írogatni kezdő diákok között pedig – generációkról generációkra – szinte szállóigévé vált a: „tűzbe felét!” mondat. A tankönyvszerzőknek vagy a szöveggyűjtemény-összeállítóknak pedig igencsak indokoltan illett volna Csokonai – Sárközy Péter kötetében méltó helyen kiemelt s Kazinczy féltékenységét is alaposan kiváltó – véleményét is odatenni eme gúnyvers mellé: „Himfy Múzsájának képzelődései nagyok, mint a teremtés, érzései hol melegek, mint a nyári nap, hol égetők és erőszakosak, mint a felháborodott Etna, találmányi egyenlők, tarkák, kifogyhatatlanok” – jegyezte föl a Lilla-versek költője. „Ez már sok volt Kazinczy számára” – teszi hozzá e kötet szerzője.² Azt is megidézve a Balaton költőjének kiváló kortársához, Kazinczyhoz való későbbi viszonyáról, hogy – mint Sárközy Péter fogalmaz – Kisfaludy, akinek „egykor az egyik példaképe volt a *Bácsmegyey* leveleinek írója és Gessner fordítója” idősebb korában már világosan látja, hogy Kazinczy „csapodár asszonytermészetű ember, akitől tartózkodni jó és tanácsos”.

1 Kazinczy „1809-ben német nyelven három részletben olyan recenziót jelentetett meg a Himfy-versekről, melyben a »mézes mázos« bevezetés után részletesen kimutatja a két Himfy-ciklus hibáit. 1811-ben Kazinczy *Tövises és virágok* című epigrammagyűjteményében egy-két igen kemény epigrammát írt a rossz költőkről (*Jót és jól, Fentebb stylus, Próza s poétai szolás, Lukai*), melyek között az egyikben néven is nevezi Kisfaludyt, és azt tanácsolja Dayka Gábor »nevében«, hogy dobja a tűzbe verseinek háromnegyedét.

HIMFY.

Dayka. Tűzbe felét! *Himfy.* Vetem. *D.* Újra felét!

H. Ím. *D.* Harmadikat még!

H. Lángol az is. *D.* Jer most; vár az olympusi kar.” = Sárközy Péter: *Az utolsó magyar petrarkista. Kisfaludy Sándor* (Itália és Petrarca hatása Kisfaludy Sándor szerelmi költészetére). Budapest, 2022, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, 37.

2 „Kazinczy nem szerette, ha rajta kívül mást is ünnepelnek az írók, márpedig Batsányi, Berzsenyi és Csokonai is versben köszöntötték Kisfaludyt” = Sárközy, 36.

Egy tudományos értéket közvetítő mű kézbe vételekor az olvasónak és a kiadónak az is kiemelkedően fontos, hogy a diszciplináris minőségén túl az adott könyv milyen magyar nyelven van megírva. Jórészt nyugati szakemberek könyvéből vett önigazoló lábjegyzetek garmadájával, egymásra halmozott terminusok labirintus-tekervényeivel van-e kialakítva, avagy világos, a nem irodalomtörténész olvasókat is megnyerő, a műveket nem elrettentő, hanem az irodalmat a jelenhez és arculatához közelebb hozó magyar nyelven. Amely ráadásul nem elméleti közhelyeket vagy régen tudott állításokat csomagol bele a szaknyelv hangzatosságába, hanem közérthetően közli felismeréseit. Ahhoz az igényhez igazodva, amit Nagy László ekként fogalmazott meg még a múlt század hetvenes éveiben: „Ha hatalmam volna, nem kezelném elit ügyként az irodalmat.” „Ha hatalmam volna, a bölcsődéktől az aggok házáig biztosítanám az állampolgárok korszerű esztétikai nevelését. Megszerettetném, s nem megutáltatnám a fiatalokkal az irodalmat.”³ Sárközy Péter – Kisfaludy önjellemzéséből idézve: a „testalkatára nézve a középtermetnél valamivel magasabb, széles vállú-mellyű, erős, izmos, véres férfijúró” mint líratörténet-formáló magyar költőről alkotott – könyve, Nagy László elképzeléseivel szorosban egybehangzó vonásai miatt – is – ragadta meg a Magyar Napló Kiadót. Amely fórum ugyan nem akadémiai kiadványok megjelentetésére szakosodott, de lehetőségéhez mérten teret ad az újabb feltárásokat mozgósító irodalomtudományi munkáknak is. (Így adta ki 2021-ben Csorba Sándor csaknem ezeroldalas, Kölcsey iratait tartalmazó, adatolt és elemző gyűjteményét, Sipos Lajos gondozásában több kötetben Babits Mihály levelezését, juttatta el az olvasókhöz Tözsér Árpádnak és Tóth Lászlónak a közelmúltbeli és a kortárs felvidéki magyar irodalmat vizsgáló tanulmányait és esszéit, és jelenteti meg rövidesen Balázs Ádám tollából az első alaposabb Orbán Balázs-monográfiát.)

Sárközy Péter könyve azért érdemel még különös figyelmet a szerző halálának elvét – Roland Barthes és Michel Foucault gondolatait – a magyar irodalomra vetítetten újracharsogó, az alkotót körülvevő történelem, az abban zajló életfolyamatok művekre gyakorolt hatását rajongva tagadó esztétikai irányzatok körében, mert teljes mértékben rehabilitálja az életrajz fontosságát a választott értékeinek értelmezésében. Erőteljesen mutat rá arra, hogy akár egy függetlenségért, egy-egy irigységéből született gesztus vagy cselekvés és főképpen a más országokban élő emberekkel, földrajzi-kulturális színterekkel találkozás, vagy ami még ehhez hasonlóan fontos, egy-egy szerelem vagy hódítás révén megközelített nőalak inspirációja milyen hatalmas erővel tudja befolyásolni az alkotói kultúrát és a segítségével létrehozott művet. Az ismeretanyagot, nyelvtudást, ízlést támogatva, sőt új utakra mozdítva a teljes életmű kiforrását segítve elő. A bécsi olasz balettmester feleségének szerelme nélkül Kisfaludy ugyanis bizonyára csak később tanul meg olyan jól olaszul, hogy az 1796-ban, a fogságba vezető útján, Pavia városában megvásárolt Petrarcat eredetiben (a *Rime di Messer*

3 Nagy László: *Interjú*, 1965 = N. L.: *Adok nektek aranyösszót*. Budapest, 2011, Holnap Kiadó, 57.

Francesco Petrarca című), a Bassanóban 1776-ban kiadott kötetben olvashassa.⁴ Erre az útra viszont akaratlanul is a sikereire és feltehetően hódításaira féltékeny Báró Splényi Antal kényszeríti, kirúgva őt a bécsi magyar testőrségből, és besorozva a később franciáktól ostromlott Milánó felé induló ármádiába. A költő erotikus poétai vénájának ereje talán sohasem nyílik meg akkora mértékben, ha a francia fogságban, a Draguignan nevű városkában nem ahhoz a bizonyos „becsületes öreg” házaspárhoz veti sorsa, ahol az éppen ott időző Caroline d’ Escaplon kisasszony majd a kezébe adja – anyanyelvére is oktatta a magyar katonatisztet – a kortárs francia költők erotikus költeményeit. Sárközy Péter mindezzel az irodalmi folyamatok, a pálya életélményeinek eleven erőit húzza alá és közvetíti is műelemzéseiben. Visszaágyazva az irodalmat oda, ahonnan ered: a realitásában és természetességében folyó emberi élet egyszerre sziporkázóan szép és drámaian veszélyes, Adyval szólva „életes” terepeire. A szerelmes, a féltelen, a kicsapongó, a művelt, a tudásszomjától minden új értékre nyitott, a nemesi kötődésekkel gátolt és a fegyelmezett katona, a színházalapító és a Petrarca-elkötelezett, a házasságszédelő és a beteg feleségét hűségesen gondozó Kisfaludy ezért a könyv minden lapján – mikor, melyik vonásában hangsúlyozva – elevenen áll ott a fogalmazványok, levelek, naplósorok, könyvtervek és kész könyvek irodalomtörténeti dokumentumai mögött. Eleven, látható és beszélő arc és alak, amely kilép a betűkből és a fejekben bő két évszázad alatt megfaragott szobrokból, közvetlenül beszél az olvasóhoz, s szinte önmaga kezdi értelmezni – Sárközy Péter médiumként a lapokon sugárzó tollán – önmaga életművét.

E könyv nagyfokú írórehabilitációjának fontos része, hogy nemcsak a költő nagy értékeit bontja ki és teszi láthatóvá a századok homályából a kutató, hanem az időben alakjára és szerepére rakódott valótlan állításokkal, hiedelmekkel is helyreigazítóan szembeszáll. Így pontosítja – például – Illyés Gyulát is, aki – kétségbe vonva Kisfaludy egyes katonai és emberi erényeit – téves információk és elképzelések alapján alkotott nyilvános képet a Balaton tájának és a szerelemnek a szerzőjéről. A monográfus szavai a dokumentáció hitelességével cáfolják meg a félreismerésből született állításokat. „Illyés [...] tévesen emlékezett – mondja –, mert Kisfaludy Sándor több véres csatában is vett részt, így a Sforza kastélyt és erődöt védte Milánó ostromakor, majd 1798–1799-ben három nagy ütközetben vett részt Frankfurt mellett az 1799. évi Napóleon elleni hadjárat során.”

A milánói várvédelemről maga Kisfaludy a könyvben több helyen is megidézt *Naplójában* így emlékezik – a valóban életveszélyes helyzet vázolását megtoldva egy bizarr harci anekdotával is: „engem rangom szerént ez a szolgálattal illetvén, a sors éppen a legveszedelmesebb helyre talált, hol a város csak

4 „Paviában szerencséjére egy könyvesboltot nyitva talált, és itt vett magának egy Petrarca kötetet. *Nem lévén könyv nálam magános óráimnak töltésére, itten (talán hasamnak egy napi veszedelmére) megszerzém magamnak Petrarcát, a szerelemnek érzékeny éneklőjét – ezt a kellemes andalgót. (Pavia, július 7.)*” = Sárközy, 65.

ötven lépésre volt a vártól, és közöttem és az ellenség között *csak egy árok és egy sor palánk vagyon. Bravo sorsom! – Jól kezded. [...] Mint fityerésztek felettem a golyóbisok, ezen kellemetes pilulák, melyek az emberek testéből a lelket ki szokták laxálni. Szinte három óráig tartott ez az egyes puskázás.* E történések részeként beszéli el, hogy egy részeg francia katona közel jött a várfalhoz, és – a várvédőknek akkor elrendelt szigorú tűzszünet vélt biztonságából – mindenféle gúnyos szavakat kezdett felkiabálni az akkor épp szolgálatban levő magyar és horvát várvédők-höz: „Fájt ez a város részéről való lövést tilalmazó parancsolatok áthágására szabott 50 pálca miatt lőni nem merő katonáinknak. Eleget kiált néki vissza a horvát! Jenem ti majku! és a magyar: B... a francia teremtésedet! b... a francia lelked gyökerét! A francia még tovább ment: letolván a gatyáját, mezítelen hátulját mutatá fel; ez néktek való, úgymond, ti császár rabjai. Ezt már nem állhatván a véres szájú magyar és horvát legény, ketten szinte egyszerre úgy lövök s...be, hogy legottan a földre terüle – alig tudott bemászni az utcába, ahonnan azután elvitték pajtásai. A lövésre nagy tapsolás hangzott a bástyáinkon.”

A mű e forrásanyagára is vetve egy pillantást: az emberi, személyiségbeli és történelmi alapzatok e „régészeti” kutatásában a könyv szerzője másutt is nagymértékben támaszkodik Kisfaludy *Napló és Francia fogságom* című, 1883-ig kéziratban maradt művére. Kíváncsivá teszi így az olvasót a teljes *Napló* iránt is, amely Kazinczy *Pályám emlékezete* (megjelent: 1828-ban) és *Fogságom naplója* (be-fejezve szintén 1828-ban) közismertebb lapjai után újabb látómezőket nyit meg a korról és Európáról. Eredendően természetesen azt „tükrözi, hogy a szerelmi gyönyörök emléke, az új szerelmi kalandok, az olasz városok és a táj világa, Vergilius, Petrarca, majd Draguignanban a korabeli francia irodalom olvasása... miként tette Kisfaludy Sándort »a szerelem« költőjévé, aki megírta Petrarca *Daloskönyvének* [...] magyar változatát, mellyel meghódította a háborúba indulása előtt egy badacsonyi szüreten megismert szép Szegedy Rózát.” Hogy azután e hódítás hevéből később Kisfaludynak hazafiúi, írói és egyéb kötelességei miatt mi maradt meg, arról Róza asszonynak – a könyvben ugyan lábjegyzetbe helyezett, mégis éles hangokkal árulkodó – az immár férjévé lett költő-trubadúrhoz írt, 1809. március 29-ei levele érzékletesen tanúskodik: „Annak, hogy meg vagy elégedve gazdálkodásommal – írja az egykor körülrajongott nő a férjéhez –, annál is inkább örülök, mivel mindinkább közeledni látom azt az időpontot, amikor már csak házvezetőként foglak érdekelni.”

A sokszor forrásként föllapozott *Napló*nak e személyesebb tartalmakon túl van egy másik – társadalomértelmező, európai népek magatartását, világszemléletét leíró – vonulata is. A mából visszatekintve fölöttébb figyelemre méltó például a nagy francia forradalom utóhatásának érzékelése e munkában. Kisfaludy sorai a jelenbeli olvasó számára szinte a saját sorsban megtapasztalt közelmúltbeli emlékeket ébresztenek fel a diktatúrák természetéről. „Lodi után következő állomásuk Pavia volt, hol szomorúan látta, hogy az egykor gazdag és szép várost a franciák teljesen kifosztották. Kisfaludy Sándor fogságának első tapasztalatai alapján igen rossz véleménnyel van a francia katonaság

viselkedéséről – vezeti be a *Napló* elkövetkező sorait a könyv alkotója, majd magának a fogoly költőnek adja át a szót: „a franciák [...] most az egész világnak bámulását és figyelmét magukra vonják [...] Nem a szabadság és igaz egyenlőség az, amit ők hoznak, hanem nyomorúság, ínség és szomorú egyenlőség az ínségben. Feldúlnak, elpusztítanak és kirabolnak ők mindent, amit találnak. Példa ebben a szerencsétlen Lombardia, ahol a szegénynek, gazdagnak, parasztnak, polgárnak és nemesnek egyenlően elvették mindenét.”

Külön kell szólni magáról a – könyvben nagy alaposággal leírt – fogságnak a természetéről, és annak is főképp a mai olvasóban azonnal feltűnő történelmi párhuzamairól is. „A fogoly magyar és olasz tisztet »a szép olajos Provinciába« Provence-ba irányították – rögzíti a szerző. – A tengerparti út első állomása Cannes volt, és a közeli Sainte Marguerite szigetét elnézve – állapítja meg a költőről a kutató utód –, nagy kedve lenne, hogy ezen a kis szigeten töltse fogságát: Ki nem mondhatom, mely nagy gyönyörűséget találok benne a tenger mellett lakni: emelkedni érzem lelkemet mindég ezen a nagy tárgy látásában – írja Kisfaludy Cannes vidékére érve (Cannes, július 26). „Képzeld magadnak [...] a virító olajfákat, fekete gyümölcsökkel terhes fügefákat, melyeket a szőlő sűrűje környékez, a sárga gyümölcsöket fitogtató [...] citromfákat, arany almájukkal...” – teszi hozzá később Nizza környékéről. Fogságának idejét aztán, szellemi és fizikai értelemben is, a számára talán a világon a legalkalmasabb helyen, „Petrarca [...] otthona mellett, közel a világ egyik legszebb tengerpartjához, egy szőlőkkel és olajfákkal övezett, szép kisvárosban, kellemes vendégségben töltötte: Draguignan szép kisváros – jegyezte le –, egy hegyekkel környülkerített térs völgyben egy dombon fekszik. Kvártélyom jó és a gazdám citoyen Valentin az ő feleségével egy becsületes öreg pár. – Be édes nyugodalom a hosszú fáradság után! (Draguignan, július 29.)”

A magyar irodalomtörténet egy későbbi pontjáról most idézzük hirtelen ide, Kisfaludy fénylő élményei mellé a francia kultúráért rajongva lelkesedő, ennek tanulmányozására s élményeiért gyakran francia földre látogató, a nyelvet jól beszélő Kuncz Aladárnak a *Fekete kolostor* (1931) című könyvét életre hívó kegyetlen élményeit. Az első világháború kitörését és a kölcsönös hadüzeneteket követő napokban – szó szerint Pomogáts Bélát idézve – „Kunczot mint ellenséges állam polgárát a francia hatóságok internálótáborba küldték, emberi sorsa a későbbi borzalmak kísérteties előképe volt: marhavagonban szállították a fogságba, elsőnek egy garázs falai közé, majd egy várkolostorba, végül egy kiürített tengeri erőd kazamatáiba. Perigeux, Noimoutier [...] kegyetlenségébe...”⁵ A Kisfaludyt befogadó kisváros lakossága viszont, 118 esztendővel korábban – immár Sárközy Péter pályarajzához visszatérve – „jó szívvel volt a foglyokhoz, mert a tiszték egyike sem volt osztrák, hanem belgák, olaszok és velük két magyar tiszt, Kisfaludy és barátja... A fiatal hadnagy kezdi egyre jobban érezni

5 Pomogáts Béla: *Kuncz Aladár* = P. B.: *Magyar irodalom Erdélyben (1918–1944)*. Csíkszereda, 2008, Pallas-Akadémiai Könyvkiadó, 209.

magát: *Vannak francia könyveim olvasni, melyeket imitt-amott kölcsönöznek, van hegedűm andalogni, álmodozni; van jó kvártélyom, kényem szerént egyedül lenni; van egynéhány szép férfiú és asszonyi lélek, kellemesen társalkodni.*" Ha Kuncz Aladár megpróbáltatásait követően pedig a későbbi európai koncentrációs táborok, a munkatáborok, illetve a GULAG, a GUPVI magyar írók sorát is érintő 20. század-középi borzalmait is megidézzük e Kisfaludy-sorokkal szemben, az már nemcsak a magyar katona-költő e vonatkozásban szerencsés sorsáról s történelmi körülményeiről, hanem a civilizáció példátlan süllyedéséről is tanúskodik.

*

Hogy honnan hová jutott el kezdő munkáitól a *Himfy* szintézisig a Sümegen a napot megpillantott költő a maga poétikai ismereteiben, sorsérzékenységekben a nyugati irodalmi tapasztalatain, olvasottságán és világra nyitottságán, azt csupán néhány korai és későbbi (fogsága második felében vagy utána született) művének egymás mellé helyezése is világosan szemléltetheti. Az alább idézett, Fossanóban, 1796. július 15-én írt verséből még szinte sorról sorra Besse nyei György több mint negyedszázaddal korábban írt, *A Tiszának reggeli gyönyörűsége* című költeményének szemléletformái és felező 12-esei verődnek-csikorognak vissza. A Besse nyei-költeménynek így hangzottak a bevezető sorai:

A Tiszának partján virradok meg egyszer,
Hol ifjú éltében jártam sok ezerszer.
Az ég boltozatját kék szín táblájával,
Tüzesedni láttam napunk sugárával.
Mosolyodni kezd az hajnal világunkra,
Világosságot nyújt zsiszbasztó álmunkra.

Így szólt a költőelőd, Kisfaludy műve ekként merevedik ekkor még a rég kitalált ritmusformák öntvényei és szemléleti kliséi közé:

Nézzed! a roppant Nap szelíd felségébe
Éppen most száll alá a tenger öblébe,
A láthatáron túl a vad rengetegen;
Sugári reszketnek még a kék bérceken,
Bíbor-színbe borúl a menny boltozatja,
S a félholdnak vidul sápadt ábrázatja.

Milyen messze vannak ekkori sorai még a lebegős, játékos, nyitott Himfy-strófától, nem is beszélve a szerelem érzésének változatos, felszabadult kifejezéseitől. Ám előrehaladva Itáliában már a papírra rótt prózai mondatai is mintha *A Magánosság*hoz sorait fogalmazó, a szóke bikkfákról, a magány feloldásáról beszélő Csokonait, a szerelmi bánatában a Dunántúlon bujdokló-barangoló debreceni költő nyitott, színes, a természet képeit és az emberi érzéseket szinkron

szemléletbe vonó, vibrálóan és változatosan szintetizáló erőit előlegeznék: „a Corydonok és Galatheák mely kedvtelve játszhatnak a zöld gallyakon, a híves árnyékban a szilfáknak zöld homályában, melynek ágain a hamvas vadgalambok szerelmesen bulikolnak. [...] Itt kell lenni Olaszországban, hogy az ember az éltető tavasznak gyönyörűségeit tökéletes mértékben érezze; itt van az, hogy a szív epedve, lehelegve, szakadva kívánja a szerelmet...”

Helyezzünk aztán Csokonai e verse (*A Magánosság*hoz) mellé a már új utakra tört Kisfaludytól néhány idézetet, annak a motivációnak a természetére mutatva rá, amellyel a *Himfy*-alkotó *A Reményhez* költőjének egyes poétikai vonásait előkészítette és inspirálta is: Így a „Rozi nevét sóhajtottam / S írák a bikk kérére; / Az erdőt megtanítottam / S az egész tájt a nevére” sorokat, valamint az alábbi részletet:

A hold ezüst fényében,
S eltikkadva ülök most itt
Egy bokornak tövében.

Ezerféle kívánatok
Feszegetik mellemet.
Ragadj el, oh phantasia!
Te az égnek tündér fia,
S teremts oda engemet,
A hol hagytam szívemet.

Aztán dúdoljuk el együtt az egyik legnagyobb Csokonai-verset, engedve immár, hogy a Kisfaludyra visszautaló gondolati és poétikai párhuzamok sora ébredjen meg a szavakban:

A lenge hold halkal világosítja
A szőke bikkfák oldalát,
Estvéli hús álommal elborítja
A csendes éjnek angyalát.
Szelíd Magánosság! az ily helyekbe
Gyönyörködöl s múlatsz te; ah, ezekbe
Gyakran vezess be engemet,
Nyugtatni lankadt lelkemet.

A pálya értékeinek és a sors áramainak egyszerre a lényegre és a részelemekre is irányuló kifejtésével Sárközy Péter egyszerre igazolja, egészíti ki, gondolja tovább és hozza eleven erővel olvasó- és megértésközelbe Fenyő Istvánnak az egész Kisfaludy Sándor-életműre vonatkozó jó fél évszázados gondolatát: „Az eredeti magyar szépirodalmiság egyik kiemelkedő úttörője volt, a szerelmi élményt mint témát ő népszerűsítette az olvasók körében. Az elsők közt hatolt be

a személyes érzésvilág szféráiba [...]. Alkotásai, bár eszmeileg távol állottak reformkori nagy íróink felfogásától, mégis az ő irányukba munkáltak: egyik legjelentősebb előzményüknek tekinthetők.”⁶

S hogy Kisfaludynak a jövődő magyar költészetére gyakorolt hatása mennyire hosszú sugarú, annak érzékeltetésére hadd idézzem fel Vári Fábián László, kárpátaljai költő nemrégiben, a második évezred első évtizedeiben, a *Himfy* után bő két évszázaddal keletkezett művének néhány sorát. Noha a szándéka szerint Csokonai versvilágát, stílusát jelenünkbe átragyogtató, ráadásul éppen Balatonfüreden ihletett *Ha majd a halál* című költeménye – rímeiben, ritmikájában és képeiben elemi szándékai szerint (az első versszak élére helyezett Csokonai-sorra építve) a Vitéz Mihály tollát emeli ki bravúrosan az időből –, ám szemléletében, ritmusszerkezetében, erotikus tartalmainak forrásvidékében e versalakítás gyökerei, noha Csokonain át, de igen jól kihallhatóan Kisfaludy Sándorig visszanyúlnak:

Vagy hogy csak por meg pára lennék
Fürednek kies partjain?
E-mailben akkor hogy üzennék,
ha hiányoznának tagjaim?

S ha majd a halál mellém fekszik,
fog-e majd nekem kelleni?
Csak ne legyen túl hideg a lába,
s legyenek kedvemre mellei.⁷

Sárközy Péter egyszerre tudományos értékű és olvasmányos, színes, valamint további líratörténeti gondolatokat evokáló könyve a szobrairól újra az életbe ölelt Kisfaludyról sokszorosan bizonyítja be, hogy nem „por meg pára” csupán életműve, emlékezete és maga, hanem eredeti, primer impulzusaival, illetve ezek későbbi áttételeivel eleven hatóerő ma is a magyar irodalomban. Csupán úgy jár itt közöttünk szerelmet pengető lantjával és egész pályáját meghatározó itáliai és franciaöldi emlékeivel, hogy észre sem vesszük.

Sárközy Péter: *Az utolsó magyar petrarkista. Kisfaludy Sándor* (Itália és Petrarca hatása Kisfaludy Sándor szerelmi költészetére). Budapest, 2022, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány.

6 Fenyő István: *Kisfaludy Sándor = A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig*. Főszerk. Sötér István, szerk. Pándi Pál. Budapest, 1965, Akadémiai Kiadó, 333.

7 Vári Fábián László: *Koponyámban gyertya. 100 vers* (1969–2019). Budapest, 2020, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, 86.